

KATARZYNA ZIĘTAŁ
(Warszawa, Fundacja Ośrodka KARTA)

ARCHIWA SPOŁECZNE W POLSCE — OGÓLNA SYTUACJA I PERSPEKTYWY

Słowa kluczowe: archiwa społeczne, oddolna digitalizacja, społeczeństwo obywatelskie, niepaństwowy zasób archiwalny

Uwagi wstępne

W Polsce istnieje kilkaset archiwów społecznych (AS), prowadzonych przez różne podmioty, zawsze jednak powstających oddolnie, bez stałego finansowania. Według bazy danych, prowadzonej od 2012 r. przez Ośrodek KARTA, w Polsce działa co najmniej 460 podmiotów gromadzących materiały archiwalne do historii lokalnej, historii społecznej, historii kultury i innych tematów, które w niewystarczającym stopniu są reprezentowane w archiwach państwowych¹. Archiwistyka społeczna wpisuje się w zjawisko, które francuski historyk Pierre Nora określa mianem „demokratyzacji historii”, polegające na emancypacji różnych grup „dla których odzyskanie własnej przeszłości stanowi integralną część afirmacji ich tożsamości”². Według badań Ośrodka KARTA Polska jest obecnie wśród liderów w zakresie wspierania i rozwoju archiwistyki społecznej. W wielu państwach, w tym w Wielkiej Brytanii, Nowej Zelandii, Niemczech, Kanadzie, dostrzeżono znaczenie archiwów społecznych i w związku z tym podejmowane są działania wspierające, ale podobny model jak w Polsce, nie istnieje³.

Począwszy od drugiej połowy 2012 r. Ośrodek KARTA prowadzi ogólnopolskie działania związane z archiwistyką społeczną — rozpoznano i zewidencjonowano polskie AS, stworzono narzędzia służące ich pracy oraz podjęto działania zmierzające do profesjonalizacji tej dziedziny życia publicznego. Środowisko KARTY rozpoczęło działalność archiwistyczną

¹ Baza archiwów społecznych zob.: < www.archiwa.org. >

² P. Nora, *Czas pamięci*, „Res Publica Nova” 2001, nr 7, s. 37–43.

³ *Archiwa społeczne. Modele współpracy z państwem / Community archives. Models of cooperation with the state*, Warszawa 2014.

ponad 25 lat temu, powołując działające wówczas nielegalnie Archiwum Wschodnie. Obecnie archiwistyka społeczna jest jednym z czterech filarów działalności fundacji, oprócz prowadzenia własnych archiwów, wydawnictwa i edukacji. Od początku XXI w. Ośrodek Karta starał się o pozyskanie wsparcia na rzecz archiwistyki społecznej. Dwukrotnie (2002 i 2007) we współpracy z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych (NDAP) powoływano Radę Archiwów Społecznych, jednak z powodu braku finansowania obie te inicjatywy zakończyły się fiaskiem. W końcu, w 2012 r., dzięki dofinansowaniu z programu Narodowego Instytutu Audiowizualnego, uruchomiono ogólnopolskie działania związane z archiwistyką społeczną i są one prowadzone do dziś.

Archiwistyka społeczna coraz częściej staje się przedmiotem badań naukowych. Oprócz publikacji zbiorowych, wydawanych pod redakcją pracowników Ośrodka KARTA, charakteryzujących działające w Polsce archiwa⁴ czy opisujących międzynarodową sytuację archiwistyki społecznej⁵, ukazują się analizy jakościowe danych archiwów⁶, zbiorcze publikacje o zasobie organizacji pozarządowych⁷, analizy specyficznych dla AS zbiorów, takich jak np. relacje zgromadzone w ramach historii mówionej⁸, artykuły podejmujące refleksje nad znaczeniem zbiorów AS⁹ czy autorefleksje poszczególnych archiwów¹⁰. Według analizy dr. Tomasza Czarnoty z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS) od 2012 r. nastąpił znaczący przyrost publikacji naukowych dotyczących archiwistyki społecznej. Brakuje jednak prac rozważających temat wartości źródłowej, unikatowości tych zbiorów oraz ich znaczenia jako części narodowego zasobu archiwalnego¹¹.

⁴ *Archiwistyka społeczna — stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2016; *Archiwistyka społeczna — diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017.

⁵ *Archiwa społeczne na świecie. Modele współpracy z państwem*, Warszawa 2015.

⁶ M. Wiśniewska-Drewniak, *Archiwum Fundacji Archeologia Fotografii — raport z badania terenowego*, Toruń 2018; eadem, *Archiwum Stowarzyszenia „Opowiadacze Historii Dolnego Miasta w Gdańsku” — raport z badania terenowego*, Toruń 2018; eadem, *Bronowickie Archiwum Społeczne — raport z badania terenowego*, Toruń 2018.

⁷ *Archiwa organizacji pozarządowych w Polsce*, red. T. Czarnota i M. Konstankiewicz, Warszawa–Lublin 2015.

⁸ S. Cebula, M. Chorążki, *Mała ojczyzna, wielka (nie)pamięć: historia mówiona jako źródło do badania dziejów społecznych: materiały pokonferencyjne*, Kraków 2016; P. Filipkowski, *Historia mówiona i wojna. Doświadczenie obozu koncentracyjnego w perspektywie narracji biograficznych*, Wrocław 2010.

⁹ T. Czarnota, *O archiwach społecznych i ich znaczeniu dla polskiego dziedzictwa narodowego i tożsamości lokalnej*, „Archiwa — Kancelarie — Zbiory” 2014, nr 5 (7), s. 125–143.

¹⁰ H. Chudzio, A. Hejczyk, *Zbiory Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń*, „Archeion” 2013, t. 114, s. 83–94; A. Herba, *Działalność dokumentacyjna Ośrodka „Pogranicze – Sztuk, Kultur, Narodów” w Sejnach*, „Archeion” 2013, t. 114, s. 95–106.

¹¹ T. Czarnota, *Archiwistyka społeczna w nauce i dydaktyce uniwersyteckiej oraz zmiany w nauce zachodzące pod jej wpływem w latach 2005–2016* [w:] *Archiwistyka społeczna — diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 104–105.

Niniejszy tekst ma charakter syntezy, charakterystyki polskich AS, podsumowania najważniejszych problemów w archiwistyce społecznej oraz próby naszkicowania wyzwań, jakie stoją przed tą szybko rozwijającą się dziedziną. W tekście przedstawiam również własne refleksje wynikające z budowania i zainicjowania sieci archiwów społecznych.

Definiowanie

Pojęcie „archiwum społeczne” zadomowiło się już w dyskursie naukowym i ma swoje miejsce w debacie publicznej. Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych dr Wojciech Woźniak w 2016 r. wypowiedział się na temat roli archiwów społecznych w kontekście uruchomienia konkursu dotacyjnego: „Archiwa państwowe gromadzą przede wszystkim dokumentację wytwarzaną przez podmioty publiczne. Jednak aby udokumentować całość życia społecznego, niezbędna jest dokumentacja wytwarzana przez instytucje niepubliczne i osoby prywatne. Te gromadzą archiwa społeczne”¹².

Pojęcie obecne jest też w diagnozie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (*Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego po konsultacjach społecznych 2011*), gdzie definiowane jest jako archiwa „będące organizacjami trzeciego sektora, które za jeden z głównych celów działania stawiają sobie gromadzenie archiwalnych świadectw przeszłości (np. Ośrodek KARTA)”.

W tekście ustawy o narodowym zasobie archiwalnym nie pojawia się pojęcie „archiwów społecznych”, choć zbiory organizacji społecznych zaliczane są do niepaństwowego ewidencjonowanego zasobu archiwalnego, czyli potencjalnie rejestrowanego przez NDAP.

Próby zdefiniowania pojęcia „archiwa społeczne” podejmuje Tomasz Czarnota, opisując je jako „instytucje pamięci, które intencjonalnie i z reguły od początku działają na rzecz obejmowania opieką wytworów odrębnych niż one same podmiotów. [...] służą swym zasobem całemu społeczeństwu (a nie jednej organizacji lub bardzo wąskiemu środowisku)”¹³. Autor wykluczył z tej definicji instytucje, których celem ubocznym, a nie nadrzędnym, jest gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie zasobu. Polemikę z tym zastrzeżeniem podjęła Magdalena Wiśniewska, uznając „oddolność inicjatywy — dana osoba lub grupa osób mogła zaniechać dokumentowania, a jednak się go podjęła” „za cechę istotniejszą niż umiejscowienie dokumentowania w hierarchii ważności działalności dysponenta”. Wiśniewska definiuje „archiwa społeczne” jako „instytucje pamięci gromadzące źródła (najczęściej do zadanego tematu), niebędące wytworem ich dysponenta, który to dysponent jednocześnie nie jest jednostką o cha-

¹² *Archiwa Państwowe: 400 tys. zł na digitalizację archiwów społecznych*, zob.: Dzieje.pl, PAP, dostępny online: <https://dzieje.pl/aktualnosci/archiwa-panstwowe-400-tys-zl-na-digitalizacje-archiwow-spolecznych> [dostęp: 17 sierpnia 2016].

¹³ T. Czarnota, *Komu potrzebne są społeczne archiwa?*, „Archiwista Polski” 2011, nr 4, s. 15.

rakterze państwowym (nadzorowaną przez struktury państwowe), samorządowym (nadzorowaną przez struktury samorządowe) bądź komercyjnym (której celem istnienia jest czerpanie zysków z gromadzenia dokumentacji, jak to jest w przypadku firm przechowalniczych). Archiwum społeczne może być zatem prowadzone przez jednostki trzeciego sektora (tj. fundacje i stowarzyszenia), jak również osoby fizyczne czy partie polityczne, a w teorii również przedsiębiorstwa prywatne¹⁴.

Archiwistyka społeczna jest zjawiskiem dynamicznym — tworzona jest w dużej mierze przez organizacje pozarządowe, które z roku na rok wyznaczają sobie nowe cele i realizują coraz to nowe projekty. Niektóre z nich rozwijają działalność archiwalną, inne kończą działalność. Nie wszystkie realizują w pełni wszystkie zadania archiwum, tj. gromadzenie, opracowanie, zabezpieczanie, udostępnianie zbiorów. Archiwum społeczne pozostaje ideą, do której warto dążyć. Dlatego próba ustalenia stałej definicji „archiwum społecznego” nie jest możliwa, a być może także mija się z celem.

Tworząc bazy AS (na stronie internetowej www.archiwa.org.) i weryfikując podmioty mogące dołączyć do bazy, każdy przypadek rozpatrujemy osobno. Jeśli jakiś podmiot (niezależnie od statusu formalnego) nazywa siebie archiwum społecznym, jest to dla nas wystarczający powód, by wprowadzić go do bazy. Jeśli prowadzonej inicjatywie przyświeca cel archiwalny (przede wszystkim zabezpieczenia jakiegoś fragmentu narodowego zasobu archiwalnego), nie zaś tylko edukacyjny czy popularyzatorski, uznajemy ją za spełniającą wymogi archiwum społecznego. Nie chcemy i nie jesteśmy w stanie weryfikować, na ile spełniane są standardy opisu, digitalizacji czy przechowywania zbiorów. Te standardy staramy się podnosić w toku działań edukacyjnych skierowanych do AS. Obserwujemy ponadto, że wiele podmiotów po dołączeniu do sieci archiwów społecznych podnosi standardy swojego działania oraz rozwija działalność na polu archiwistyki społecznej, inspirując się działaniami innych.

Archiwa społeczne wpisują się w szersze pojęcie używane w USA — *public history*. W ramach tego ruchu propagowana jest współpraca społeczeństwa i instytucji pamięci przy odtwarzaniu pamięci zbiorowej. Jest w tym zamysł wyjęcia historii poza środowisko akademickie, założenie, że historią może zajmować się każdy. Biblioteka Kongresu USA promuje samoarchiwizację — w ramach akcji *Personal Archiving* uświadamia społeczeństwo o wartości źródeł przechowywanych w domach lub na dyskach komputerów.

W Wielkiej Brytanii podjęto działania mające na celu profesjonalizację rozproszonych dotychczas archiwów społecznych. Stworzono sieć *community archives*, umożliwiającą stowarzyszeniom, wspólnotom lokalnym czy oddolnym projektom prezentowanie zbiorów na wspólnym portalu internetowym. Inicjatorzy — *Community Archives and Heritage Group* — nie tworzą sztywnej definicji

¹⁴ M. Wiśniewska, *Postmodernizm a archiwa społeczne*, „Archiwista Polski” 2013, nr 70, s. 27.

czy też wymogów stawianych organizacjom przynależącym do sieci. Zapraszają do współpracy wszystkie podmioty, które uważają siebie za przedsięwzięcia z obszaru archiwistyki społecznej.

Charakterystyka polskich archiwów społecznych

Podmioty, które prowadzą archiwa społeczne, to przede wszystkim organizacje pozarządowe (59 proc. podmiotów w bazie www.archiwa.org), ale także instytucje samorządowe (31 proc.) czy osoby prywatne (8 proc.). Pozostałe 2 proc. to korporacje i związki zawodowe. W 2016 r. Ośrodek KARTA przeprowadził ekspertyzę, w której poddano analizie archiwa społeczne prowadzone przez organizacje pozarządowe. Poniżej krótka charakterystyka najważniejszych wyników tej analizy.

Większość organizacji, w których działa archiwum społeczne, ma swoją lokalizację w miejscowości poniżej 100 tys. mieszkańców (45 proc.), 39 proc. mieści się w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców, 16 proc. zaś w miejscowościach liczących 100–500 tys. mieszkańców. Najliczniej występują one na Mazowszu, w Małopolsce i na Śląsku. Zdecydowana większość organizacji działających w obszarze archiwistyki społecznej (70 proc.) powstała po roku 1989.

Jeśli chodzi o zasób, dotyczy on przede wszystkim historii lokalnej (w przypadku 46 proc. AS, wśród nich np. Rzeszowskie Archiwum Społeczne), historii społecznej (28 proc., np. Towarzystwo Przytułku im. św. Franciszka Salezego w Warszawie), historii kultury (19 proc., np. Fundacja im. Zbigniewa Seiferta), wojny (18 proc., np. Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek), historii czy spuścizny danej osoby (11 proc., np. Fundacja im. Zofii Rydet), mniejszości narodowych (10 proc., np. Fundacja Pogranicze). Niemal wszystkie archiwa posiadają zasób, którego granice chronologiczne to XIX–XX w. Niektóre z nich gromadzą materiały z okresu wcześniejszego lub z XXI w. Dominującym źródłem w zasobie jest fotografia (76 proc. AS gromadzi fotografie). Na drugim miejscu są wspomnienia (43 proc.), dokumenty osobiste (43 proc.), ikonograficzne (41 proc.), nagrania audio (28 proc.). Warto wspomnieć, że aż 25 proc. organizacji posiadających archiwa społeczne ma w swoim zasobie muzealia.

Dane te wskazują na zasadniczą odmiennność archiwów społecznych od archiwów państwowych. Zarówno jeśli chodzi o dominującą tematykę (historia lokalna), jak i typ zasobu (fotografia). Różnica między archiwami społecznymi a państwowymi uwydatnia się także w sposobie opracowania zbiorów. Najważniejsze cechy AS w tym zakresie to: najdokładniejszy opis na poziomie dokumentu, stosunkowo ubogi opis lub nieobecność opisu na poziomie zespołu/zbioru oraz jednostki archiwalnej, stosowanie autorskiego systemu opisu, udostępnianie

informacji o zasobie we własnym systemie informacyjnym (najczęściej jest to strona internetowa organizacji)¹⁵.

Dane statystyczne mówią niewiele o tym, czym jest archiwum społeczne. Dlatego interesujące są badania jakościowe podjęte m.in. przez Magdalenę Wiśniewską¹⁶ czy Natalię Martini¹⁷. W poniższych refleksjach kierowałam się również wnioskami wpływającymi z mojej codziennej współpracy z AS.

To, co wyróżnia archiwa społeczne, to związek z miejscem, otoczeniem. Praca AS dotyczy często konkretnego budynku, dzielnicy, miejsca i przyciąga do zbiorów archiwalnych osoby z tego otoczenia, także osoby przypadkowe czy tylko przelotnie zainteresowane historią. Na przykład Fundacja TRES zrealizowała polsko-izraelskie przedsięwzięcie o losach ludzi, którzy przewinęli się przez dworzec kolejowy w Zbąszyniu, „w wędrówce do realnej i duchowej Jerozolimy”. W wyniku akcji przesiedleńczej (*Polenaktion*) w roku 1938 na stację kolejową w Zbąszyniu trafiła grupa ok. 8 tys. polskich Żydów wygnanych z Frankfurtu, Berlina, Lipska, Hamburga i Düsseldorfu, co było początkiem ich tułaczki po świecie. Założono archiwum dotyczące tych wydarzeń. Działania fundacji koncentrowały się wokół tematu dworca w Zbąszyniu: zorganizowano tam wystawę, wizytę deportowanych, spektakl wykonany przez młodzież, oparty na korespondencji z lat 1938–1939 deportowanych do swoich rodzin¹⁸.

Siłą AS jest kontakt bezpośredni z odbiorcami działań, i tu często zaciera się różnica między twórcami a beneficjentami działań. Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej w Raszynie, działające przy gminnej bibliotece, organizuje regularnie spotkania ze społecznością lokalną w ramach cyklu „Powiedz, co wiesz o Raszynie”. W czasie tych spotkań uczestnicy pomagają rozpoznać szczegóły widoczne na pozyskanych do archiwum fotografiach. Dzięki temu buduje się społeczność skupiona wokół archiwum, a uczestnicy spotkań stają się darczyńcami swoich kolekcji i przekazują wiedzę o działaniu archiwum innym osobom¹⁹.

Kolejną cechą, zwłaszcza nowo powstających archiwów społecznych, jest projektowość. To zresztą także główna bolączka AS. Dotację można otrzymać na konkretne działanie — nowatorski projekt, trudniej zaś na podtrzymanie ciągłości prac archiwum. Jednocześnie ta projektowość sprawia, że archiwa ciągle się rozwijają. Jednym z celów głównych Archiwum Społecznego Osiedla Przyjaźń, prowadzonego przez Stowarzyszenie Przyjaźni PS, była integracja społeczności osiedla oraz zabezpieczenie domów przed rozbiórką. Udało się te cele osiągnąć

¹⁵ *Archiwa społeczne w Polsce: stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2016.

¹⁶ M. Wiśniewska-Drewniak, „Archiwa społeczne w Polsce — wielokrotne studium przypadku”, Toruń 2018 (praca doktorska).

¹⁷ N. Martini, *Realia funkcjonowania archiwów społecznych i czynniki sprzyjające ich rozwojowi* [w:] *Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 62–74.

¹⁸ *Zbąszyń 1938*, zob.: <<http://www.zbaszyn1938.pl/zbaszyn/>> [dostęp: 25 lutego 2019].

¹⁹ Ł. Żywulski, *Archiwum społeczne a lokalna społeczność w Raszynie*, „Biuletyn EBIB” 2014, nr 6 (151), dostępny online: <<http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/279/441>> [dostęp: 25 lutego 2019].

przez cykl spotkań z mieszkańcami, których osią było archiwum społeczne — wytworzyła się grupa, która zabiega o takie zagospodarowanie przestrzenne osiedla, by ochronić jego historyczną zabudowę²⁰. Takie pozaarchiwalne cele (edukacyjne, artystyczne, animacyjne) są dla AS bardzo charakterystyczne, dlatego nie można ruchu archiwistyki społecznej rozpatrywać wyłącznie pod kątem zbiorów.

Archiwa społeczne zagospodarowują przestrzeń niezajętą przez państwowe instytucje zajmujące się gromadzeniem zbiorów. Dotykają tematów, które w niewystarczającym stopniu są reprezentowane w archiwach państwowych. Jednak trzeba mieć świadomość, że to, jaki temat zostaje podjęty, zależy od pasji i zainteresowań społecznego archiwisty. Zainteresowania te są często specjalistyczne i punktowe, więc nie zagospodarowują systematycznie wszystkich luk niepaństwowego zasobu archiwalnego, lecz odpowiadają zainteresowaniom twórcy. Przykładem jest Archiwum Polskiego Jazzu, założone przez Anetę Norek Skrycką, która poszukiwała materiałów na temat skrzyпка jazzowego Zbigniewa Seiferta i natrafiła na materiały zupełnie niedostępne. Celem założonej przez nią Fundacji im. Zbigniewa Seiferta jest archiwizacja unikatowych materiałów dotyczących historii polskiego jazzu²¹.

Perspektywy archiwów społecznych

Ośrodek KARTA tworzy sieć archiwów społecznych. Należy do niej obecnie 460 podmiotów. Po wielu konsultacjach z AS doszliśmy do wniosku, że nie będzie ona miała charakteru sformalizowanego. Podstawą sieci jest baza archiwów społecznych, oparta na Międzynarodowym Standardzie Informacji o Instytucji z Zasobem Archiwalnym (ISDIAH)²². W zależności od potrzeb ogłaszamy nabór do różnych przedsięwzięć, do których może się zgłosić każde archiwum społeczne. Ostatnim takim wydarzeniem było spotkanie grupy konsultacyjnej (27 października 2018), która wypracowała najważniejsze postulaty odnoszące się do dalszego rozwoju archiwistyki społecznej oraz propozycje w sprawie konkursów dotacyjnych dla AS. Postulaty te wkrótce zostaną ogłoszone²³.

Najważniejszym zadaniem dla Ośrodka KARTA jest obecnie rozwój Otwartego Systemu Archiwizacji. Portal osa.archiwa.org (OSA — Otwarty

²⁰ Prezentacja Magdy Leszko na Ogólnopolskiej Gieldzie Projektów, zob.: <<https://www.youtube.com/watch?v=qPAZJRWQtLM&t=166s>> [dostęp: 25 lutego 2019].

²¹ *Archiwiści o sobie: A. Norek-Skrycka o Fundacji im. Zbigniewa Seiferta*, zob.: <<https://archiwa.org/content/aneta-norek-skrycka>> [dostęp: 25 lutego 2019].

²² Więcej o bazie archiwów społecznych: *Archiwistyka społeczna — stan obecny i perspektywy...*

²³ Notka na temat spotkania grupy konsultacyjnej 27 października 2018 w Warszawie: <<https://archiwa.org/artykuly/spotkanie-grupy-konsultacyjnej-archiwist%C3%B3w-spo%C5%82ecznych>> [dostęp: 25 lutego 2019].

System Archiwizacji) powstał w 2017 r. Służy wprowadzaniu opisów zbiorów przez archiwa społeczne oraz przeszukiwaniu ich zbiorów przez zainteresowanych naukowców, dziennikarzy, studentów, członków społeczności lokalnej czy osoby poszukujące materiałów dotyczących historii życia społecznego Polski, życia codziennego czy innych tematów nieobecnych w państwowych archiwach. Program powstał w odpowiedzi na podstawową potrzebę archiwów społecznych — potrzebę istnienia prostego w obsłudze, nieodpłatnego narzędzia służącego do opisu zbiorów, które pozwoliłoby na profesjonalny, tj. zgodny ze standardami archiwalnymi opis, a jednocześnie mogłyby z niego korzystać osoby bez wiedzy archiwalnej (*Badanie ankietowe „Potrzeby archiwów społecznych”*, Warszawa 2014). Program pozwala „wypłynąć na szersze wody” archiwistycy społecznej przez umieszczenie w jednym miejscu informacji o zbiorach rozproszonych dotychczas po wielu nieprofesjonalnych systemach informacyjnych, do których dostęp miała jedynie społeczność lokalna.

Obecnie w OSA swoje zbiory opracowują 44 organizacje (20 organizacji pozarządowych, 12 bibliotek gminnych, cztery ośrodki kultury, cztery grupy nieformalne, trzy ośrodki uniwersyteckie, jedna wiejska szkoła społeczna). Zbiory, które są w OSA, dotyczą tematów, takich jak: historia podkrakowskiej wsi Bronowice Małe, historia polskiego himalaizmu i życia Jerzego Kukuczki, historia wiejskiej szkoły, historia ruchu esperantystów, historia twórców ludowych na Dolnym Śląsku, historia polskiego jazzu. Docelowo system OSA ma stać się portalem służącym do przeszukiwania rozproszonych dotychczas na setkach stron internetowych zbiorów społecznych z całej Polski.

Bardzo ważnym czynnikiem rozwoju archiwistyki społecznej jest konkurs dotacyjny prowadzony przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych „Wspieranie działań archiwalnych”. Jest to jedyny w Polsce konkurs pozwalający na sfinansowanie działań, takich jak: zabezpieczenie zbiorów, konserwacja, przygotowanie inwentarzy czy szczegółowe opracowanie. Konkurs jest skierowany do podmiotów, o których mowa w art. 42 ustawy archiwalnej, a więc tworzących niepaństwowy ewidencjonowany zasób archiwalny, tj. organizacji politycznych, społecznych, Kościołów i związków wyznaniowych.

Konkurs jest kluczowym elementem oddolnego wsparcia ruchu dokumentowania historii i spełnia niebagatelną rolę w zabezpieczeniu niepaństwowego zasobu archiwalnego. Pomaga zachować ciągłość działania wielu archiwom społecznym, co jest niezwykle istotne dla zabezpieczenia i udostępniania cennych materiałów dziedzictwa Polski.

Zakończyliśmy pierwszy, bardzo ważny etap w rozwoju archiwistyki społecznej — powstała podstawowa infrastruktura (baza AS-ów, OSA, konkurs dotacyjny) i wypracowano metody współpracy z AS-ami (budowanie bazy AS,

przyłączanie do OSA, sieć, szkolenia, kongresy). Najważniejszym, bardzo wymagającym, zadaniem dla Ośrodka KARTA jest utrzymanie tej infrastruktury i dalsze edukowanie archiwistów społecznych. Edukacja jest najlepszym sposobem na uświadomienie organizacjom pozarządowym wagi posiadanego przez nie zasobu archiwalnego, a tym samym jest to droga do zabezpieczenia tego zasobu. Przy wszystkich działaniach musimy brać pod uwagę oddolność ruchu archiwistyki społecznej oraz to, że jego podstawą jest pasja. Równie ważne bowiem co same zbiory jest wartość działań AS w przestrzeni publicznej i budowanie przez nie społeczeństwa obywatelskiego w społecznościach lokalnych.

Bibliografia

- Archiwa organizacji pozarządowych w Polsce*, red. T. Czarnota i M. Konstankiewicz, Warszawa–Lublin 2015.
- Archiwa społeczne. Modele współpracy z państwem / Community Archives. Models of Cooperation with the State*, Warszawa 2014.
- Archiwistyka społeczna — stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2016.
- Chudzio H., Hejczyk A., *Zbiory Centrum Dokumentacji Zsylek, Wypędzeń i Przesiedleń*, „Archeion” 2013, t. 114, s. 83–94.
- Czarnota T., *O archiwach społecznych i ich znaczeniu dla polskiego dziedzictwa narodowego i tożsamości lokalnej*, „Archiwa — Kancelarie — Zbiory” 2014, nr 5 (7), s. 125–143.
- Czarnota T., *Archiwistyka społeczna w nauce i dydaktyce uniwersyteckiej oraz zmiany w nauce zachodzące pod jej wpływem w latach 2005–2016* [w:] *Archiwistyka społeczna — diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 104–105.
- Czarnota T., *Komu potrzebne są społeczne archiwa?*, „Archiwista Polski” 2011, nr 4, s. 15.
- Herba A., *Działalność dokumentacyjna Ośrodka „Pogranicze — Sztuk, Kultur, Narodów” w Sejnach*, „Archeion” 2013, t. 114, s. 95–106.
- Martini N., *Realia funkcjonowania archiwów społecznych i czynniki sprzyjające ich rozwojowi* [w:] *Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania*, Warszawa 2017, s. 62–74.
- Nora P., *Czas pamięci*, „Res Publica Nova” 2001, nr 7, s. 37–43.
- Wiśniewska-Drewniak M., *„Archiwa społeczne w Polsce — wielokrotne studium przypadku”*, Toruń 2018 (praca doktorska).
- Wiśniewska-Drewniak M., *Archiwum Fundacji Archeologia Fotografii — raport z badania terenowego*, Toruń 2018.
- Wiśniewska-Drewniak M., *Archiwum Stowarzyszenia „Opowiadacze Historii Dolnego Miasta w Gdańsku” — raport z badania terenowego*, Toruń 2018.
- Wiśniewska-Drewniak M., *Bronowickie Archiwum Społeczne — raport z badania terenowego*, Toruń 2018.
- Żywulski Ł., *Archiwum społeczne a lokalna społeczność w Raszynie*, „Biuletyn EBIB” 2014, nr 6 (151).

Keywords: social archives, bottom-up digitisation, civil society, non-public archive resources

Mots-clés : archives collectives, numérisation ascendante, société civile, ressources des archives non-étatiques

Ключевые слова: общественные архивы, диджитализация «снизу», гражданское общество, негосударственный архивный ресурс

Katarzyna Ziętał, *Social Archives in Poland — Overview and Perspectives*. There are 460 social archives in Poland. The KARTA centre records these entities and supports their activities. The article summarises the discussions about defining a social archive, describes the organisations that maintain such archives, and their collections. Social archives are distinguished by their activities, which are addressed to the local community — and the article describes the scope of these activities. The article concludes with reflections on the perspectives of social archives.

Katarzyna Ziętał, *Les archives collectives en Pologne — situation générale et perspectives*. En Pologne il existe 460 archives collectives. Le centre KARTA recense ces entités et il soutient leur activité. L'article présente le résumé d'une discussion sur les archives collectives, la caractéristique des organisations qui gèrent les archives ainsi que leurs ressources. Une des caractéristiques des archives collectives est qu'elles adressent leur action à la société locale et c'est cette partie de leur activité qui est décrite dans l'article. Le résumé de l'article est constitué de réflexions sur les perspectives d'avenir pour les archives collectives.

Катажына Зиеталь, *Общественные архивы в Польше — общая ситуация и перспективы*. Польше насчитывается 460 общественных архивов. Центр «KARTA» регистрирует эти организации и поддерживает их деятельность. В статье рассмотрены результаты дискуссии над определением общественного архива, характеристики организаций, управляющих архивами, и их собрания. Для общественных архивов характерна деятельность, направленная на местное сообщество — эта сфера их функционирования также представлена в статье. В заключение представлены размышления о перспективах общественных архивов.